

КОВИЉКА ЛЕТИЋ

**ОСНОВНА МУШКА И ЖЕНСКА ШКОЛА У ГОРЊЕМ МИЛАНОВЦУ
ОД ОСНИВАЊА ДО 1912. ГОДИНЕ**

КОВИЉКА ЛЕТИЋ
УУ 11000 Београд
Расинска 9

УДК 37 (091) (497.11)

Које због насељавања новоселаца, које због притешњености међу брдима и стрминама, Брусница, средиште старешине рудничке нахије Јована Обреновића до 1832. године, није могла да се шири, због чега су Брусничани у току 1856. године поред реке Деспотовице, у Дивљем пољу, формирали варошицу Деспотовицу. Седиште Начелства рудничког округа више није било у Брусници, него у ново-подигнутој Деспотовици.

Крајем јула 1856. године Начелство рудничког округа, на захтех брусничке општине, обратило се Попечитељству просвештенија с молбом да се у Деспотовици одобри отварање девојачке школе. Иначе, у Деспотовици је већ подизана зграда у коју је требало сместити основну мушку и девојачку школу. Међутим, у новосаграђеној згради, због недовољног простора, нису могле да буду смештене обе школе (мушка и девојачка). О овој школи писао је бруснички учи-

тељ Стеван Костић Попечитељству просвештенија: „Премда је потрошен грдан новац на градњу основне школе у Деспотовици и премда су сељаци из 12 околних села, осим приреза, довлачили јапију, креч, даске и воду, школа није саграђена по плану. Уместо да школска учионица буде окренута југу а обиталиште за учитеља северу, урађено је супротно. Рогови беху спуштени две стопе на ниже преко зидова а наоколо некакве изрезане даске поударане.“¹ Школа је имала четири устакљена дупла прозора. Учионице беху патосане и у њима су се налазиле гвоздене пећи. Учитељски станови нису патосани, него поциглани. „Па и апсане су“, каже учитељ Костић, „патосане даском а учитељски станови у Деспотовици нису“. Школа није имала градину.

У новонасталој варошици не беше слободне куће, која би могла послужити девојчицама за школу, па школа за девојчице те, 1856. године није отворена.

Када је 1. августа 1857. године у новосаграђеној основној мушкој школи почела настава, брусничка школа је престала да ради, а њени учитељи Стеван Костић (рођен у Сремским Карловцима, где је изучио основну српску и немачку школу и целу гимназију) и Милош Ружић (из Негришора, срез драгачевски, који је изучио основну школу у Чачку и богословију у Београду) прешли су у ову школу. Нова варош, у чијој близини је рођен кнез Милошев брат Милан, зваће се од 1859, у спомен војводи Милану, Горњим Милановцем.

Шездесетих година у Горњем Милановцу отворено је читалиште у које се одмах учланило 40 људи и они су чланарину плаћали по један цванцик месечно.³ Читалиште је добило већи број новина, међу којима: „Сербске новине“, „Будућност“, „Јавност“, „Глас јавности“, „Видовдан“, „Тежак“ и друге. Убрзо је читалиште постало најпосећенија културна установа ове мале вароши. Читалишту су прве примерке књига поклонили угледни грађани ове вароши, Крагујевца и Београда.

Према попису 1862. Горњи Милановац је имао 775 житеља (460 мушких и 315 женских), од којих је по имању 77 спадало у I класу, 14 у II, 12 у III, седам у IV и један у V; по приходу у I класу — 126, II — 104, III — 29, IV — 20, V — осам и VI — четири; по професијама: 81 слуга, 66 занатлија, 48 чиновника, 20 надничара, 19 механџија, 14 дућанџија, осам калфи, шест кафеџија, шест трговаца, два учитеља, два адвоката, по један свештеник, добошар и телеграфист.⁴

Шездесетих година основну мушку и женску школу похађало је 59 ученика и 29 ученица. Учитељ Милош Ружић учио је 21 првака и 19 другака и за свој учитељски рад примао 150 талира годишње. Стеван Костић учио је девет трећака и 10 четартака и примао 160 талира годишње. Обојица су имали бесплатан стан и огрев.

У лето 1858. године брусничка општина је пронашла и закупила приватну кућу, у коју је сместила девојачку школу. У кући је било довољно простора и за стан учитељици. Пошто је Попечитељство просвештенија одобрило отварање девојачке школе, она је почела да ради 1. августа 1858, када је за њену прву учитељицу дошла Терезија Смиљанић, родом из Суботице, где је изучила српску и у Пешти мађарску основну школу, чије способности беху добре и владање одлично.⁵ За свој учитељски рад примала је 140 талира годишње. Те, прве школске године (крајем октобра) учитељица је известила Попечитељство просвештенија о стању девојачке школе, у коме каже да је училиште у добром стању, али да нема градину; да у учионици са два устакљена прозора бехе пет скамија, у којима су училе 24 првакиње и пет другакиња, које су врло добре; да је ту и једна табла, једна столица, штица за писање и земљана пећ.

Многи су учитељи, кад им се пружи прилика, напуштали учитељавање и одлазили у плаћенију чиновничку службу. Тако је учитељ III и IV разреда основне мушке школе Стеван Костић, после вишегодишњег рада с ђацима, почео службовати, за много већу плату, у Начелству рудничког округа.

Осим што су били незадовољни малом платом, новопостављени учитељи горњомилановачке школе Милоје П. Миладиновић (из Ласца, срез трнавски, који је изучио два разреда гимназије у Крагујевцу и целу богословију у Београду) и Витомир А. Поповић (из Бањана, срез црногорски, који је изучио два разреда реалке у Чаčku) жалили су се Попечитељству просвештенија на општинску и среску власт, којој су се те, школске 1860/61. усред зиме десет пута узалуд обраћали због нестанка огрева.⁶

Горњомилановачка основна мушка школа није имала собу за коначење оних ђака чије су куће доста удаљене од школе, због чега ће горњомилановачка општина закупити једну приватну кућу, у којој ће ђаци из удаљенијих села ноћивати, нарочито у рђавим зимским данима када је немогућно пешачити својој кући.⁷

Да је горњомилановачка основна мушка школа била рђаво саграђена, видело се по томе што је након само десет година њенот рада кров сасвим пропао. Кад ју је, на захтев министра просвете

и црквених послова, окружни инжењер прегледао, закључио је да је у овој школи опасно радити и да ученике и учитеље који су у њој становали што пре треба иселити. Горњомилановачка општина морала је, док се школа не поправи (кров јој је био нагнут, зидови накривљени), да нађе приватну кућу под кирију како ђаци не би дангубили.⁸ Пошто Горњомилановчани, тада, беху сиромашни, општина је рачунала да ће школу поправити поклон-новцем Томе Вучића Перишића, који је са општином у Деспотовици закључио уговор о поклањању 3.000 цесарских дуката, из којих треба да се сагради црква. Али, пошто је кнез Милош Обреновић, дошавши по други пут на престо Србије (1859), одлучио да својим средствима отпочне градњу цркве (коју ће његов син Михаило довршити и украсити), поклон Томе Вучића Перишића остао је неискоришћен, па је један његов део могао послужити за поправку школе.⁹ Перишићев поклон, замењен за цркву, уступљен је новосаграђеној цркви, која га је дала под интерес и он се знатно увећао. Имајући у виду да црква има велику суму новца, Министарство просвете и црквених послова је послало писмо епархији ужичке конзисторије у коме каже „да би било сасвим у реду да се из црквене касе која беше тако јака спасе од пропасти основна мушка школа“.¹⁰ Међутим, епархија ужичке конзисторије није пристала да се из касе горњомилановачке цркве изда 1.000 цесарских дуката за оправку школе. Незадовољни одговором епархије ужичке конзисторије горњомилановачка општина и њен председник Павле Јерковић писали су Министарству просвете: „Судском пресудом утврђено је да поклон Томе Вучића Перишића не припада цркви него општини и не може конзисторија то одузети само зато што је општина из поштовања према цркви признала јој старешинство над тим поклоном. Уосталом, зна се да је црква општинска а не општина црквена и зато није у реду да општина код својих новаца позајмљује за оправку школе“.¹¹ Потом је епархија ужичке конзисторије одговорила Министарству просвете и црквених послова да, после одобрења архијереја, пристаје да се сиротој горњомилановачкој општини из горњомилановачке цркве изда 1.000 цесарских дуката на зајам, ради оправке школе, и да, када горњомилановачка општина буде имућнија, тај новац врати.

Ни женска школа, смештена у кући покојног Мијаила Вукмановића, где је радила 20 година, није имала бољу судбину, јер је горњомилановачка општина ту кућу, начињену од слабог материјала, одлучила да изда другом под закуп.¹² Пошто је женска школа остала без зграде, председник горњомилановачке општине поручио

је начелнику рудничког округа да, док не буде завршена нова школска зграда, нареди да се ученице не позивају у школу и да се учитељици на име квартирине изда 50 чаршијских гроша.

После тромсечне дангубе, 1. августа 1877. девојчицама почиње нова школска година у новосаграђеној школи. Нова учитељица била је Јелена Миловановић.

Док је за женску децу грађена нова, зграда основне мушке школе, пошто је трајао српско-турски рат (1876) служила је за болницу, па је настава прекинута. По завршетку рата, зграду је требало поправити и дезинфиковати, али и набавити наставна средства, јер осим мапе света, ничега ту није било. Све ово је испуњено и школа је почела да ради.

Учитељи који, осим плате, нису имали других прихода — тешко су живели. Јоксим Марковић, учитељ III и IV разреда, жалио се министру просвете и црквених послова — да не може да подмири ни основне животне потребе, а камо ли да купи неку књигу за самоусавршавање (да, макар, не заборави оно што је научио у Ђачкој клици). Учитељ Марковић је до отварања реалке у Горњем Милановцу приватно давао ђацима I и II разреда гимназије часове припремајући их за полагање испита у Ужицу и Крагујевцу и за тај рад добијао новац. Али, са отварањем гимназијске реалке у Горњем Милановцу учитељу Марковићу је остала само његова учитељска плата, од које није било довољно ни за хлеб, а камо ли за самоусавршавање.¹³

Осамдесетих година горњомилановачку основну школу похађало је 53 првака, а учитељ им је био Коста Недић, 29 другака учио је Владимир Љубичић, а 26 трећака и 15 четвртака — Јоксим Марковић.

Прегледавши основне школе у рудничком округу на крају школске 1882/83. изасланик Живојин Живановић, суплент, овако је описао горњомилановачког учитеља и управитеља Косту Недића: „Он је обуо опанке, што није баш посебно ружно, на глави шешир великог обода што може бити његова жеља за популарисањем домаће производње јер шешир је прављен негде у Србији, али, о појасу овог учитеља, на врло дугачком кајишу, виси једна бритва кривог сечива коју је згодно прикачио о кук с десне стране и с њом иде у школу, цркву, варош, свуда. Због ношења ове бритве људи су га прозвали „бритвац“. Мислим, да, без обзира што овакво учитељево понашање произилази из некаквог његовог нерасположења, не додикује му да се овакав појављује у школи. Истина, школски одбор-

ници нису се жалили ни на једног горњомилановачког учитеља, али се стари прота жалио не само на Костића него и на друга два учитеља како много брину о нечему што нема везе ни са школом нити са црквом.“ Изасланик Живановић обавестио је министра просвете и црквених послова да учитељ Коста Недић није подобан за вршење управитељске дужности.

У основној женској школи учитељица Јелена Миловановић учила је 60 девојчица. За време петогодишњег учитељевања била је веома уважавана и поштована од праћана. После тога жалила се министру просвете и црквених послова да је јако болесна. Шта је узрок болести није знала. Можда ју је исцрпљивао рад са тако великим бројем ученица или јој није пријала клима овог краја. Лекарском сведоџбом је доказивала министру да у овој варошици више не може остати и молила премештај у Београд, Пожаревац, Крагујевац или Смедерево. Премештена је у Јагодину за учитељицу основне мушке школе.¹⁴ Потом се у основној женској школи променило неколико учитељица. Станислава Хаџић, са изученом вишом женском школом, непуну годину дана учитељевала је и умрла. Василија Симић, поставици учитељицом ове школе, жалила се министру просвете и црквених послова: „Изнурена једанаестогодишњим службовањем у влашким селима изгубила сам здравље због чега ћу тешко издржати са сва четири разреда ове женске школе“.¹⁵ Министар је услишио њену молбу и одредио је за учитељицу једног одељења I разреда основне мушке школе, а Цвету Павловић, која је 11 година учитељевала у основној мушкој школи и која је сасвим заборавила да предаје женски ручни рад и чије здравље такође беше нарушено, преместио је за учитељицу основне женске школе. Наредне школске године (1885/86) постављена је још једна учитељица — Милева Церовић.

У основној мушкој школи број ученика порастао је на 200. Сви прваци нису могли да стану у једну учионицу, па је обезбеђена још једна. Два одељења првака учили су Василија Симић и Велимир Павловић.

Ученици основне мушке школе учили су у учионицама које су биле неуредне, прљаве, и чији зидови и прозори беху прекривени паучином. Соба у којој су ноћивали ђаци из удаљенијих села није загревана ни по највећој сувоумразици, јер у њој није било ни пећи, нити дрва за ложење. Сандуке са храном ђаци ноћеваци држали су у ходнику, пошто за то није било посебне просторије. Школа је имала два подрума, у којима су ови ђаци могли да држе своју храну,

али их је општина издавала пиљарима који су ту држали воће. Ученици ноћеваоци били су без икаквог надзора будући да су учитељи становали подале од школе, а послужитељ, уместо да ради у школи, служио је по сеоским дућанима. Све те неуредности горњомилановачка општина није хтела да отклони, па је, стога, управитељ дошао у сукоб са председником школског одбора, због чега се још више изостајало у старању о школи и она је много уназађена. О овој небризи управитељ Велимир Павловић известио је министра просвете и црквених послова истичући да председник школског одбора „вазда доказује“ како у школској каси средстава нема, а кад чланови школског одбора и по пети пут захтевају одвајање школске од општинске касе, председник то није хтео да учини.

Горњомилановачку школску општину осамдесетих година сачињавало је 11 села са 1.200 пореских глава, од којих је, уз полугодишњи данак, купљен и школски прирез („по један, неки пут по два динара“). Шта се надаље дешавало са тим покупљеним новцем, школски одбор ништа није знао да каже.¹⁶

Горњомилановачку основну мушку школу највише су похађали ученици из околних села. Од 200 ђака, само једна четвртина је била из вароши, а остали су из села. Два одељења првака учили су Владимир Павловић и Василија Симић, два одељења другака Милева Церовић и Косара Цветковић, а трећака и четвртака Арсеније Радовановић, управитељ. Управитељ Радовановић се жалио министру просвете и црквених дела да сваким даном све мање ђака долази уредно. Истина, трећаци и четвртаци беху уреднији, јер су унеколико схватили значај школе и многи од њих су више пута бежали у школу без хране жалећи се учитељу да их родитељи заустављају због обављања пољских послова. Највише су одсуствовали прваци, који су долазили из села; родитељи су слали у школу само ако општинска власт нареди и казни их новчано. Међутим, одлуке школског одбора о кажњавању, новчаном, родитеља који не шаљу дете у школу општинска власт није извршавала, већ је такве родитеље штитила.¹⁷

Од октобра 1886. године променио се председник школског одбора, као и његови чланови. Нови одборници су више бринули о доласку ученика у школу. Управитељ Радовановић премештен је у пиротски округ, а на његово место постављен је Панга Симић. Ученици мушке и женске школе после ових промена редовније су похађали наставу. Први разред је редовно похађало 42 ученика, други (два одељења) — 65 и III и IV — 96. Због великог броја ученика

III и IV разреда, они су раздвојени и постављен је још један учитељ. Женску школу (два одељења) похађале су 72 девојчице. У обе школе — укупно 275 ученика-ца. Њих 189 долазило је из села, а 86 су била варошка деца. Ученици су долазили из Луњевице, Јабланице, Грабовице, Невада, Семедража, Бруснице, Такова, Шарана и Велеречи.¹⁸

У Горњем Милановцу основан је фонд за сиротне ученике (октобра 1889), на чијем оснивању заузели су се школски одбор, наставници основних школа и реалчице.¹⁹ Наставници ових школа приредили су две беседе којима су утицали да се средства фонда повећају. Од тог новца купљено је сиротним ученицима 15 гуњева, 15 чакшира, 35 пари опанака, 10 капа, 25 м вуненог материјала за сукњице сиротним ученицама. Сиротни ученици, којих је било 66, добијали су бесплатно (из школске касе) књиге, писаћи материјал и таблице. Сиромаштво су доказивали потврдама општинске власти.

У горњомилановачкој основној мушкој школи школске 1886/87. учитељовали су: Василија Симић, учитељица првака, Јулијана Милићевић, учитељица два одељења другака, Лепосава Нешковић, учитељица трећака, и Панта Симић, учитељ четвртака и управитељ. Учитељица Ваислија Симић изучила је само четири разреда основне школе, али се веома трудила и школски надзорник Ђуро Врбавац оценио је њен рад одличном оценом. Њени ученици су са разумевањем причали оно што су прочитали, рачун су добро знали из хришћанске науке памтили су много прича које су пропраћали поукама. Учитељица Јулијана Милићевић, са изученом вишом женском школом, такође је науку хришћанску добро предавала и ученици су тај предмет добро знали, врло добро су знали српски језик, нарочито су лепо писали, рачуне тачно решавали, а знања из познавања природе и домовине била су за похвалу. Њени другаци су певали у два гласа доста правилно. Од њих 32, који су дошли на испит, 31 је положио разред и прешао у III док је само један понављао. „У овом разреду беше такав ред и ученици за време испита били су веома пажљиви, на основу чега се могло закључити“, писао је у свом извештају надзорник Врбавац, „да ове ученике учи одлична наставница“.²⁰ Од свих наставника основних школа ове вароши учитељица Јулијана Милићевић постигла је најбољи успех. Лепосава Нешковић, са завршеном вишом женском школом, дошла је у марту те школске године за учитељицу и успела да са 70 трећака постигне задовољавајући успех из свих предмета. Панта Симић, учитељ четвртака и управитељ, био је најспремнији учитељ у руднич-

ком округу. Одмерен и благ према ученицима, Симић је из свих предмета постигао одличан успех, а из рачуна и историје Срба успех је био најбољи.

Од 1889. године у Горњем Милановцу почела је да ради продужна школа, у коју се уписало 22 ученика-це. Међутим, због нередовног долажења ученика на наставу, она је наредне године престала да ради. Родитеље ученика који су нередовно долазили у продужну школу школски одбор је кажњавао, али казне нису наплаћиване.²¹

Горњомилановачка основна школа издржавана је прирезом грађана школске општине коју су чиниле четири политичке општине: грабовичка, сврачковачка, брусничка и милановачка. Сеоске општине у току 1890. године нису предале ни једну пару школског приреза. Таковска општина те године отказала је предају школског приреза због тога што је у њеној политичкој општини подизана нова школска зграда и деца из те општине нису више похађала горњомилановачку основну школу. Међутим, по казивању кметова горњомилановачке школске општине, покупљено је више од две трећине школског приреза, али, према дневнику школске касе, ни половина није предата. Дакле, полицијска власт није чинила ништа да се тај прирез преда школи. Школски благајник, због тога, није имао новца ни да сиромашним ученицима, којих беше преко 60, набави све што им треба. Наставници нису неколико месеци примали квартирину, нити је послужитељу обезбеђивана плата. Школа је оскудевала у свему.

Школске 1891/92. уписано је 56 првака (од којих је у току првог полутођа редовно на наставу долазило 54), другака (два одељења) — 73 (редовно похађало наставу — 70), трећака — 37 (редовно долазило 33) и четвртака — 47 (редовно долазило 42). Укупно уписаних — 213, редовно на настави — 199. У женској школи уписано је 29 првакиња (све су редовно долазиле на наставу, другакиња — 20 (редовних — 19), трећакиња — 10 (све су редовно долазиле на наставу) и 19 четвртакиња (од којих је 13 редовно присуствовало настави). Укупно уписаних девојчица — 78, редовно их долазило — 71. Здравље ученика-ца било је повољно.²²

На годишњем испиту те школске године (1891/92) учитељица првака Марија Богдановић је за свој учитељски рад добила одличну оцену. Љубомир Јанковић, учитељ другака, Живојин Милојевић, учитељ трећака (управитељ школе), и Витомир Николић, учитељ четвртака, такође су добили одличне оцене. У женској школи учи-

тељица првакиња Неранда Милојевић постигла је врло добар, а учитељица II, III и IV разреда Јулијана Милићевић одличан успех. Њене ученице из свих предмета биле су одличне.

Све до 1894. године Брусница је била у саставу горњомилановачке школске општине. Разгруписавањем општина у рудничком округу тада је формирана засебна школска општина, којој су припала села Брусница, Семедраж, Луњевица, Јабланица, Гарбовица и два из раније мајданске политичке општине: Неваде и Велереч.

Прегледавши основне школе у рудничком округу крајем школске 1896/97. надзорник Димитрије Маричић у свом извештају каже: „У Горњем Милановцу постоји Пододбор Учитељског удружења за град Горњи Милановац и срез таковски који има седам чланова из Милановца, 10 чланова из таковског среза и једног члана помагача“.²³ Затим обавештава да је овај пододбор у току школске 1896/97. имао три састанка: На првом је изабрана управа овог Удружења и одлучено је да је сваки њен члан обавезан да прима лист „Учитель“, изабрана су два члана за главни одбор у Београду и три члана за преглед рачуна пређашње управе, одлучено је, такође, да председник Подружине Велимир Цветковић, учитељ бруснички, одржи једно предавање о интересном рачуну у IV разреду. На другом састанку (одржаном крајем 1896) договорено је да Пододбор приреди забаву 30. јануара у корист Учитељског удружења, па су изабрана три члана за главни одбор; Владислав Жеравчић, учитељ одржао је предавање из земљописа (одређен му је критичар Алексеје Бурић, учитељ из Такова). На трећем састанку изабран је одбор од милановачких наставника да припреми све што треба за забаву и одређен је Љуба Вукашиновић, учитељ из Савинца, да одржи говор на тој забави о постанку и развоју Учитељског удружења. Пододбор Учитељског удружења имао је у каси преко 70 динара.

У септембру 1899. у овој вароши отворена је Грађанска школа уместо гимназије, која је претходне године престала да ради.

У основној мушкој школи те, 1899. године учитељевали су Анка Зисић и Радосав Ђукчић. У основној женској школи сва четири разреда водила је Перка Јаковљевић. Обе школе посетио је 28. априла 1899. надзорник за основне школе у рудничком округу Сретен Пашић; у свом извештају записао је да су наставници основне мушке и женске школе уредно вршили своју дужност.²⁴

Будући да је број ученика у брусничкој школи веома повећан (око 300) и да је ова школа имала право на половину горњомилановачке школске зграде, она није могла да смести овако велики број

ученика. Због тога су се школски одбори горњомилановачке и брусничке школе састали у фебруару 1903. и погодили да цела зграда припадне брусничкој школи. Пошто је одбор горњомилановачке школе одлучио да се ученици мушке школе од 1. септембра 1903. смеће у зграду Грађанске школе (јер је тамо било довољно учионица за све ученике), продао је своју половину зграде са плацем брусничкој школи за 4.000 динара у сребру и са исплатом у три рате.²⁵

Из полугодишњег извештаја о стању основних школа у рудничком округу за школску 1904/1905, који је поднео Министарству просвете и црквених послова Јован М. Поповић, члан окружног школског одбора и управитељ горњомилановачких школа, дознајемо да је зграда горњомилановачке основне мушке школе без станова за учитеље, да је саграђена од тврдог материјала и да ју је саградила горњомилановачка општина. Затим дознајемо да у горњомилановачкој основној мушкој школи учитељују Витомир Нинић (завршена учитељска школа, учио 40 првака и 13 четвртака, годишња плата — 1.700 динара), Недељко Милићевић (такође дипломирани учитељ, учио 26 другака и 35 трећака, плата — 1.700 динара) и он, Јован М. Поповић (дипломирани учитељ, учио 25 петака и био управитељ, учитељска и управитељска плата — 2.100 динара). После петог уведен је, за школску 1905/1906, и шести разред, да би, након те године, оба била укинута. Тек 1911. школовање у овој основној школи продужено је на пети разред.²⁶

У основној женској школи радили су: Даринка Милићевић (завршила четири разреда гимназије, учила 37 првакиња и 17 другакиња, плата — 1.300 динара годишње) и Емилија Нинић (изучила вишу женску школу, учила 19 трећакиња, 23 четвртакиње и 11 петакиња, примала 1.600 динара годишње). Пети разред у овој школи постојао је само те школске године.

Учитељи горњомилановачких основних школа, свесни своје тешке и узвишене дужности, радили су самопрегорно и одлично су оцењивани. Радили су, као и други учитељи рудничког округа, на народном просвећивању. Народ, који је нерадо читао, а радо, у слободно време, беспослично по механама, упућивали су на читање поучних књига — да би га извукли из културне заосталости, условљене несрећним историјским развитком.

Међутим, након две године, Јован М. Поповић, члан окружног школског одбора и управитељ горњомилановачких основних школа, извештавао је да му се чини да је у учитељима рудничког округа захладнала љубав према узвишеном учитељском позиву, што је ус-

ловљено немаром општинске власти према школи и заморном борбом за побољшање учитељског положаја. Да је општинска школа последња брига, видело се по томе што она из општинског приреза прво подмирује општинске часнике, па, ако шта претекне, даје се школи; прирез који није успела да покупи — намењивала је школском буџету.²⁷

Истина, горњомилановачке основне школе, будући градске, биле су у повољнијем положају од сеоских. Управитељ ових школа (мушке и женске), Драгутин Зисић, обавештава школске 1909/1910. да су обе школе смештене у великој, двоспратној згради, намењеној за гимназију, са пространим и видним учионицама, које имају сав потребан намештај. Учитељи су били: Недељко Милићевић, учитељ првака, Алекса Б. Ђорђевић, учитељ другака, Витомир Нинић, учитељ трећака, Драгутин Зисић, учитељ четвртака и управитељ школе. У основној женској школи учитељевали су: Даринка Милићевић, учитељица првог и другог, и Емилија Нинић, учитељица трећег и четвртог разреда. У основну мушку школу уписано је 107 ученика, а редовно је долазило на наставу 88. У женску школу уписане су 82 ученице, а редовно долазиле на наставу 74.

Витомир Нинић, дугогодишњи учитељ основне мушке школе, предложио је (1910) Окружном школском одбору да се при свакој основној школи у читавом рудничком округу установи ђачка стрелачка дружина. Овај учитељ сматрао је да треба код ученика развијати и војнички дух. Предлог учитеља Нинића Окружни школски одбор прихватио је и у буџет сваке основне школе унео 100 динара — да би набавиле две салонске пушке, две хиљаде метака и остали нишански материјал.²⁸

Миливоје Башић (професор Друге београдске гимназије), надзорник основних школа у рудничком округу за школску 1911/1912, пише министру просвете и црквених послова да су већином млађи учитељи у овом округу социјалисти, који „неће да знају“ за веронауку, за национална осећања — одбацују све што је традиционално. Старији учитељи, каже надзорник Башић, добри су предавачи у школи и ван ње (у продужним и вечерњим школама, земљорадничким задругама), поштују корисне народне традиције. И млађи учитељи су вредни и трезвени, не пију, „само што“, каже надаље Башић, „не могу да одобрим њихову надменост према старијим учитељима, нити њихово презирање православне вере и запостављање националних осећања, традиција.“ Надзорник Башић објашњава да је узрок овој „болести“ код младих учитеља у томе што су

се школовали у учитељским школама у Јагодини, Алексинцу и Неготину, местима са јаким утицајем калфи (столарских и кројачких) и понеког писца социјалисте. По Башићу, друкчије је било док је постојала учитељска школа у Београду, па и у Нишу, местима у којима су се могла чути разноврсна мишљења и поуке од јачих и спремнијих људи, па су ученици учитељске школе могли у таквој средини да формирају своје уверење. Паланачке учитељске школе могу бити врло фаталне за основну наставу, закључује надзорник Башић, и саветује учитеље рудничког округа да се отресу свих својих слабости и „пораде на стварном просвећивању нашег народа“, „с вечитом тежњом да се помоћу Србинови идеали“.²⁹

На крају школске 1911/1912. године у горњомилановичким основним школама учило је 132 ученика и 95 ученица, а њихови учитељи (у мушкој школи) били су: Недељко Милићевић, учитељ I и II, Витомир Нинић, учитељ III и IV, и Јован М. Поповић, учитељ V разреда и управитељ. У женској учитељевале су дугогодишње учитељице ове школе: Даринка Милићевић и Емилија Нинић.³⁰

СПИСАК УЧИТЕЉА И УЧИТЕЉИЦА

ОСНОВНА МУШКА ШКОЛА

Стефан Костић (1858 — 1860),
 Милош Ружић (1858 — 1859),
 Милоје Миладиновић (1860 — 1867),
 Витомир Поповић (1861 — 1863),
 Стојан Николић (1864 — 1871),
 Сава Танасковић (1868 — 1877),
 Филип Лазаревић (1872 — 1878),
 Петар М. Марковић (1878 — 1880),
 Владимир Станковић (1879),
 Владимир Љубичић (1880 — 1882),
 Јоксим Марковић (1880),
 Велимир Павловић (1881 — 1885),
 Коста Недић (1883 — 1884),
 Срећко Бурић (1883 — 1885),
 Арсеније Радовановић (1884 — 1888),
 Витомир Јестровић (1884),
 Косара Цветковић (1886 — 1888),
 Милева Церовић (1885 — 1888),
 Василија Симић (1886 — 1888),
 Панта Симић (1886 — 1891),
 Милан Убавкић (1889 — 1891),
 Анђелина Ничић (1889 — 1891),
 Драгиња Убавкић (1889 — 1891),
 Љубица Недељковић (1889 — 1890),
 Љубомир В. Јанковић (1892 — 1893),
 Михаило Красојевић (1892 — 1893),
 Љубица Јанковић (1892 — 1893),

Христина Бојовић (1892 — 1893),
 Драга Јаковљевић (1893),
 Софија Новаковић (1893),
 Станија Нешић (1893 — 1894),
 Дмитар Јовичић (1894 — 1895),
 Драга Пашић (1894),
 Јован Голубовић (1896),
 Радосав М. Букнић (1897 — 1900),
 Анка Зисић (1898 — 1900),
 Петар Марић (1901 — 1904),
 Христина Марић (1901 — 1904),
 Јован М. Поповић (1905 — 1909),
 Витомир Нинић (1905 — 1912),
 Недељко Милићевић (1905 — 1912),
 Анка Бербовић (1906),
 Димитрије Босић (1907 — 1908),
 Драгутин Зисић (1909 — 1910),
 Алекса Б. Борђевић (1910),
 Јован М. Поповић (1911 — 1912).

ОСНОВНА ЖЕНСКА ШКОЛА

Терезија Смиљанић (1859 — 1865),
 Марија Стефановић (1866 — 1868),
 Станија Борђевић (1869 — 1870),
 Катарина Борђевић (1871 — 1873),
 Катарина Јаковљевић (1874 — 1877),
 Јелена Миловановић (1878 — 1882),
 Марија Драговић (1883 — 1884),

Вукосава Ползовић (1885),
 Персида Јовановић (1866),
 Јулијана Милићевић (1887 — 1892),
 Милева Радовановић (1887 — 1895),
 Марија Богојевић (1893 — 1894),
 Софија Новаковић (1895),
 Станија Андрић (1895),

Јулка Јанковић (1896 — 1897),
 Љубица Борђевић (1896),
 Анка Зисић (1897 — 1898),
 Перка Јаковљевић (1898 — 1904),
 Милева Поповић (1902 — 1904),
 Емилија Нинић (1905 — 1912),
 Даринка Милићевић (1905 — 1912).

НАПОМЕНЕ

1. Архив Србије, Министарство просвете Србије, Ф, 1, 16, 1857. (у даљем тексту АС, МПС).	15. АС МПС, 31 — 101 — 885.
2. АС МПС, исто.	16. АС МПС, 25 — 136 — 885.
3. АС МПС, 8 — 1238 — 860.	17. АС МПС, 3 — 225 — 886.
4. АС Министарство финансија — Пописне књиге.	18. АС МПС, 3 — 134 — 887.
5. АС МПС, 3 — 101 — 859.	19. АС МПС, 18 — 42 — 899.
6. АС МПС, 3 — 392 — 861.	20. АС МПС, 3 — 294 — 887.
7. АС МПС, 2 — 449 — 869.	21. АС МПС, 19 — 32 — 890.
8. АС МПС, исто.	22. АС МПС, 14 — 32 — 892.
9. АС МПС, 4 — 782 — 870.	23. АС МПС, 62 — 42 — 897.
10. АС МПС, исто.	24. АС МПС, 40 — 132 — 899.
11. АС МПС, исто.	25. АС МПС, 31 — 10 — 903.
12. АС МПС, 4 — 90 — 877.	26. АС МПС, 10 — 9 — 905.
13. АС МПС, 7 — 24 — 879.	27. АС МПС, 7 — 9 — 906.
14. АС МПС, 19 — 2242 — 882.	28. АС МПС, 79 — 45 — 911.
	29. АС МПС, 62 — 161 — 912.
	30. АС МПС, исто.

ÉCOLE PRIMAIRE DE GARÇONS ET FILLES A GORNJI MILANOVAC
 DEPUIS SA FONDATION JUSQU'A 1912

Sur la demande de la commune de Brusnica, fin juillet 1856, la Préfecture de l'arrondissement de Rudnik s'adressa au Ministère de l'éducation de Serbie, en sollicitant la fondation d'une école de filles à Despotovica (actuellement Gornji Milanovac). Cependant, faute de locaux appropriés, cette école ne fut pas fondée cette année-là.

En été 1858 la commune de Brusnica loua un bâtiment privé (la maison de Michel Vukomanović) où l'école de filles commença à fonctionner. Dans le même bâtiment habitait aussi une institutrice, Thérèse Smiljanić, originaire de Subotica. L'enseignement commença le 1er août 1858.

L'école fonctionna dans ce bâtiment près de 20 ans. Ce n'est que le 1er août 1877 qu'elle fut installée, en même temps que l'école de garçons, dans un bâtiment tout neuf où les conditions nécessaires à l'enseignement étaient beaucoup plus favorables. Les deux écoles étaient financées par une espèce particulière d'impôt, payé par les habitants de plusieurs communes: Grabovica, Švračkovci, Brusnica et Gornji Milanovac. Les instituteurs qui y travaillèrent le faisaient avec abnégation, en confirmant par leur travail la haute idée qu'ils avaient de cette noble vocation.

Dans ce texte sont relatés: la fondation de l'école, les conditions dans lesquelles les instituteurs travaillaient, les succès des élèves et de leurs maîtres, ainsi que certains faits qui, avant 1912, caractérisaient les institutions de ce genre dans l'arrondissement de Rudnik, plus particulièrement à Gornji Milanovac.

Koviljka Letić